

Wydział Oceanografii i Geografii, Uniwersytet Gdański
ul. Bażyńskiego 4, 80-309 Gdańsk, geosr@ug.edu.pl

DOMINIKA BEATA STUDZIŃSKA, STANISŁAW RZYSKI

Transformacja granicy i jej oddziaływanie na region.
Pogranicze polsko-rosyjskie po wejściu w życie
małego ruchu granicznego¹

Border transformation and its impact on the region. Polish-Russian borderland
after coming into force of the agreement of local border traffic

Słowa kluczowe: pogranicze, granica, granica polsko-rosyjska, mały ruch graniczny
Key words: borderland, border, Polish-Russian border, local border traffic

WSTĘP

Granice we współczesnej Europie zmieniają swoją rolę nieustannie, stając szczególne miejsce ścierania się dwóch wykluczających się procesów – integracji i izolacji (Krok 2006). Procesy zachodzące na granicach Unii Europejskiej znacząco wpływają na aktywność mieszkańców pogranicza i charakter regionów przygranicznych, których rozwój społeczno-ekonomiczny uzależniony jest w ogromnym stopniu od roli i stopnia przepuszczalności granicy. Z jednej strony granice mogą stanowić przeszkodę dla współpracy i aktywności transgranicznej, z drugiej zaś być stymulatorem rozwoju regionów transgranicznych. Granica staje się bardziej przenikalna, jeżeli występuje odwrotnie proporcjonalny wzrost liczby kanałów przepływów w stosunku do stopnia ich filtracji, czyli kontroli (Moraczewska 2008).

---

¹Artykuł zawiera wyniki badań zrealizowanych w ramach projektu EUBORDERSCAPES “Bordering, Political Landscapes and Social Arenas: Potentials and Challenges of Evolving Border Concepts in a post-Cold War World” – finansowanego przez Komisję Europejską w ramach 7. Programu Ramowego (FP7-SSH-2011-1) oraz Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego ze środków finansowych na naukę w latach 2013–2016 przyznawanych na realizację projektu międzynarodowego współfinansowanego.

Wzrost przenikalności granic powoduje, że miasta graniczne zyskują status bram i stają się miejscem przechwytywania międzynarodowego przepływu dóbr i ludzi. Ponadto zwiększenie przepuszczalności granic wpływa na wzrost rozpoznawalności regionów w wyniku gwałtownego rozwoju aktywności transgranicznych. Tereny przygraniczne zyskują zainteresowanie mediów i polityków, a lokalni przedsiębiorcy stają się przedsiębiorcami o charakterze międzynarodowym (Sohn 2014).

Strefy przygraniczne z racji peryferyjnego położenia względem obszarów centralnych traktowane są zazwyczaj jako tereny nierozwinięte (Ciok 2000). Zdaniem Z. Chojnickiego (1999), do specyficznych warunków rozwoju terenów przygranicznych należą: położenie geograficzne, charakter granicy państwowej, różnice w stanie zagospodarowania i funkcjonowania gospodarki obszarów sąsiadujących, a także warunki psychospołeczne i kulturowe.

Pogranicze polsko-rosyjskie położone jest peryferyjnie w stosunku do centrum kraju, zarówno po stronie polskiej, jak i rosyjskiej, dlatego podstawowym warunkiem rozwoju polsko-rosyjskiego regionu transgranicznego jest wzrost przepuszczalności granicy w wyniku regulacji prawnych, jak również zwiększenie przenikalności fizyczno-technicznej granicy poprzez budowę nowych przejść granicznych (głównie sezonowych) oraz rozbudowę istniejących. Po wejściu w życie małego ruchu granicznego (MRG) położenie w obrębie strefy ruchu bezwizowego stało się zasobem w stosunku do powiatów niewłączonych do MRG. W miastach granicznych zaczął się rozwijać handel i turystyka, a mieszkańcy posiadający karty małego ruchu granicznego zaczęli systematycznie przekraczać granicę polsko-rosyjską.

Swoistą barierą w kontaktach społeczności lokalnych pogranicza polsko-rosyjskiego jest język. Głównym problemem jest przeświadczenie, że zarówno Rosjanie, jak i Polacy znają język sąsiada na poziomie komunikatywnym, co powoduje swoistego rodzaju komplikacje. Język angielski, który mógłby znieść granicę językową w badanym regionie transgranicznym jest używany wyłącznie przez młodsze pokolenie. Ponadto w celu pełnego zrozumienia sąsiada, jego zwyczajów, kultury, niezbędna jest znajomość jego ojczystego języka, a nie uniwersalnego, jakim jest język angielski. Poza tym bariera językowa w badanej strefie przygranicznej stanowi swoistego rodzaju usprawiedliwienie dla osób niechętnie nawiązujących kontakty z mieszkańcami Obwodu Kaliningradzkiego oraz o silnie negatywnym stosunku do Rosji.

Niezbędne jest również stopniowe usuwanie bariery mentalnej, której przełamanie jest szczególnie trudne dla Polaków, ze względu na przeszłość historyczną oraz zakorzenione stereotypy. Mieszkańcy Obwodu Kaliningradzkiego łatwiej przełamują stereotypy i otwierają się na kontakt z Polską i innymi europejskimi państwami. Specyfika geograficznego położenia eksklawy powoduje, że przekra-

czanie granicy państwowej jest niemal codziennym doświadczeniem mieszkańców Obwodu Kaliningradzkiego.

Pomimo istniejących utrudnień w kontaktach społeczności pogranicza, jak również w rozwoju regionu transgranicznego zauważalne jest znaczące ożywienie od 2012 r. Mieszkańcy polskiej strefy przygranicznej, utrzymujący się z systematycznego przekraczania granicy, przewożąc alkohol, paliwo oraz papierosy postrzegają granicę jako zasób ułatwiający życie na obszarach peryferyjnych kraju. Wstąpienie Polski do Unii Europejskiej, a następnie strefy Schengen utrudniło handel przygraniczny. Złagodzenie reżimu wizowego w 2012 r. spowodowało ponowny rozwój aktywności transgranicznych zarówno wśród Polaków, jak i mieszkańców Obwodu Kaliningradzkiego.

Wprowadzenie małego ruchu granicznego (MRG) 27 lipca 2012 r. umożliwiło mieszkańcom pogranicza przekraczanie granicy polsko-rosyjskiej w celu pobytu w strefie przygranicznej państwa sąsiadującego ze względów społecznych, kulturalnych, rodzinnych oraz uzasadnionych powodów ekonomicznych każdorazowo przez okres nieprzekraczający 30 dni. Mieszkańcy strefy przygranicznej mogą wielokrotnie przekraczać granicę przy użyciu specjalnej przepustki, która ważna jest od 2 do 5 lat² i jest tańsza od wizy schengenńskiej i rosyjskiej³ (Dz.U. 2012 nr 0 poz. 814).

Do małego ruchu granicznego po polskiej stronie włączono część województwa pomorskiego (Trójmiasto oraz powiaty: gdański, nowodworski, malborski, pucki) i warmińsko-mazurskiego (miasta Elbląg i Olsztyn oraz powiaty: elbląski, braniewski, lidzbarski, bartoszycki, olsztyński, kętrzyński, mrągowski, węgorzewski, giżycki, gołdapski, olecki). Z kolei po stronie rosyjskiej porozumieniem objęto cały Obwód Kaliningradzki (Dz.U. 2012 nr 0 poz. 814). Włączenie dużych ośrodków miejskich przyczyniło się do gwałtownego wzrostu przekroczeń w celach zakupowych i turystycznych.

Celem artykułu jest zobrazowanie zmienności funkcji granicy i jej oddziaływania na pogranicze. W opracowaniu przedstawiono przekształcenie granicy polsko-rosyjskiej po wejściu w życie umowy o małym ruchu granicznym i jej wpływ na aktywność transgraniczną mieszkańców objętych porozumieniem, jak również rozwój polskiej strefy przygranicznej.

MATERIAŁY I METODY

W dniach od 6.10. do 7.11.2014 r. przeprowadzono serię wywiadów eksperckich przeprowadzonych metodą kuli śniegowej z przedstawicielami władz krajowych i samorządowych, przedsiębiorcami oraz członkami organizacji poza-

²Pierwsze zezwolenie wydawane jest na okres 2 lat, kolejne na 5 lat.

³ Koszt wizy wynosi 35 euro, z kolei pozwolenia 20 euro. Zwolnione z opłat są dzieci do 16 roku życia, osoby dorosłe po 65 roku życia oraz inwalidzi i osoby im towarzyszące.

rządowych. W toku badań przeprowadzono łącznie 19 wywiadów w Trójmieście, Kaliningradzie oraz Olsztynie. Uzyskano opinię na temat roli granicy i małego ruchu granicznego oraz ich oddziaływania na pogranicze i codzienne życie lokalnych społeczności. Badanie wzbogacono informacjami pochodzącymi z Głównego Urzędu Statystycznego oraz Straży Granicznej, a także niepublikowanymi danymi statystycznymi uzyskanymi z Izby Celnej. W artykule umieszczono również informacje uzyskane w wyniku obserwacji uczestniczącej prowadzonej we wrześniu i październiku 2013 r. na Warmii i Mazurach oraz w grudniu 2014 r. w Trójmieście.

WZROST OTWARTOŚCI GRANICY A FUNKCJONOWANIE POGRANICZA POLSKO-ROSYJSKIEGO

Stopień przepuszczalności granicy uzależniony jest od wielu czynników, m.in.: wyposażenia przejść w odpowiedniej jakości urządzenia kontroli granicznej, liczby pasów odprawy, rozdzielenia ruchu osobowego i towarowego, liczby pracowników obsługujących przejścia, stanu i gęstości dróg dojazdowych do przejść, stopnia restrykcyjności przepisów celnych, szczegółowości i częstotliwości przeprowadzanych kontroli (Ciok 1996). Przepuszczalność granicy polsko-rosyjskiej jest limitowana niedostateczną liczbą przejść granicznych, pasów odpraw na istniejących przejściach, restrykcyjnymi kontrolami granicznymi oraz niezadowalającym stanem i gęstością dróg dojazdowych. Słaba drożność granicy została podkreślona w wypowiedzi konsula RP w Kaliningradzie, który stwierdził w wywiadzie, że granica powinna łączyć, a nie dzielić, dlatego wprowadzane są kolejne ułatwienia mające na celu wzrost jej przenikalności.

Zwiększony ruch graniczny wymusił poprawę infrastruktury granicznej oraz wprowadził wiele ułatwień w przekraczaniu granicy. Przepuszczalność granicy wzrosła poprzez:

- automatyczne drukowanie kart migracyjnych dla wjeżdżających na teren Obwodu Kaliningradzkiego;
- elektroniczne powiadomienie o przybyciu zorganizowanych grup turystycznych na drogowe przejścia graniczne (e-booking);
- wprowadzenie systemu umożliwiającego awizowanie wysyłki towarów do granicznego urzędu celnego (e-cło);
- elektroniczną rejestrację rachunków (TAX FREE);
- wprowadzenie specjalnych pasów dla osób przekraczających granicę w ramach MRG na przejściach granicznych: Grzechotki – Mamonowo II, Gronowo – Mamonowo oraz Gołdap – Gusiew (Dudzińska, Dwyer 2013).

Zmiana roli granicy i wzrost jej przepuszczalności przyczyniły się do regularnego jej przekraczania. Mieszkańcy pogranicza polsko-rosyjskiego przestali

obawiać się procedur celnych i coraz chętniej przekraczają granicę w celach zakupowych i turystycznych. W 2012 r. Straż Graniczna zanotowała ponad 4 mln przekroczeń granicy polsko-rosyjskiej. W 2013 roku transgraniczny ruch osobowy osiągnął wartość 6,2 mln, a w 2014 r. pomimo napiętej sytuacji politycznej wywołanej konfliktem zbrojnym na Ukrainie zanotowano 6% wzrost przekroczeń granicy polsko-rosyjskiej. W 2013 r., w weekendy, święta i letnie wakacje granicę polsko – rosyjską przekraczało ponad 20 tysięcy osób na dobę. Rekord przekroczeń zanotowano 3 stycznia 2014 r., kiedy granicę przekroczyło prawie 30 tys. osób. Częstotliwość przekroczeń granicy potwierdzają dane statystyczne Głównego Urzędu Statystycznego. W 2013 r. 61,1% Rosjan przekraczało granicę polsko-rosyjską kilka razy w miesiącu, z kolei 19,4% kilka razy w tygodniu. Ponad 57% Polaków przekraczało granicę kilka razy w miesiącu, a aż 38% kilka razy w tygodniu (Ruch graniczny 2014). Zwiększenie przepuszczalności granicy zachęciło mieszkańców obszarów włączonych do małego ruchu granicznego do częstszych przekroczeń granicy, a transgraniczna aktywność zakupowa stała się ważnym elementem życia społeczności lokalnych.

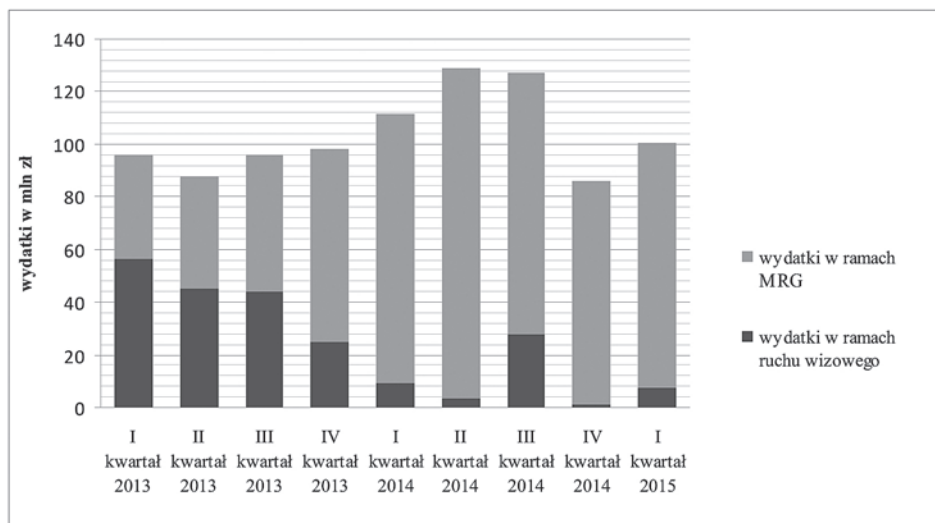
AKTYWNOŚĆ TRANSGRANICZNA NA POGRANICZU POLSKO-ROSYJSKIM

Aktywność transgraniczna mieszkańców polskiej strefy przygranicznej

Według badań przeprowadzonych przez Główny Urząd Statystyczny wynika, że w 2013 r. 92,1% Polaków przekraczało granicę z Rosją w celach zakupowych, tym samym gwałtownie zwiększając wydatki obywateli Polski w Obwodzie Kaliningradzkim. W 2012 r. zanotowano 147% wzrost wydatkowanych środków przez Polaków w eksklawie w stosunku do roku poprzedniego. Z kolei w 2013 r. wartość wydanych pieniędzy wzrosła o 232% w stosunku do roku ubiegłego.

W 2013 r. Polacy wydali w Obwodzie Kaliningradzkim 377,6 mln zł, z czego 54,84% środków stanowiły pieniądze wydane w ramach umowy o ruchu bezwizowym. Z kolei w 2014 r. zanotowano 20% wzrost wydatków Polaków, przy jednocześnie gwałtownym wzroście środków wydatkowanych przez osoby korzystające z zezwoleń na mały ruch graniczny. W 2014 r. Polacy wydali 412,2 mln zł w ramach ruchu bezwizowego, co stanowiło 91% wszystkich środków finansowych wydatkowanych w eksklawie. Rozpiętość wydatków ponoszonych w ramach małego ruchu granicznego w stosunku do środków wydawanych w wyniku przekroczeń wizowych kształtowała się od 78,2% w III kwartale do 98,7% w IV kwartale 2014 r. (Ryc. 1).

Wydatki Polaków w eksklawie prezentują wpływ wzrostu przepuszczalności granicy na jej wykorzystanie w życiu codziennym. Znaczący przyrost środków wydawanych przez Polaków w Obwodzie Kaliningradzkim, wynika przede

Ryc. 1. Wydatki Polaków w Obwodzie Kaliningradzkim w latach 2013–2015 według kwartałów

Fig. 1. Poles' outgoings in Kaliningrad Oblast in the years 2013–2015 by quarters

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Ruchu granicznego oraz Badania obrotu towarów i usług, 2013–2015

Source: Based on data from Border traffic and Movement of goods, 2013–2015

wszystkim ze znaczącego ożywienia mieszkańców polskiej strefy przygranicznej, którzy korzystając z przygranicznego położenia i różnic cenowych reperują budżet domowy poprzez nielegalny handel benzyną. Ponadto mieszkańcy jednostek oddalonych od granicy, którzy wcześniej nie wyjeżdżali do eksklawy, aktualnie chętnie przekraczają granicę (Studzińska, Nowicka 2014). Niezależnie od napiętej sytuacji politycznej wywołanej konfliktem zbrojnym na Ukrainie, nie zanotowano znaczącego spadku dokonywanych zakupów w Rosji. W wyniku stopniowego przełamywania obaw i częstszego przekraczania granicy, zakupy dokonywane w Obwodzie Kaliningradzkim stały się ponownie ważnym elementem życia codziennego mieszkańców polskiej strefy przygranicznej.

Z badań GUS wynika, że pomimo częstych wyjazdów do eksklawy w 2013 r. zaledwie 5,5% Polaków przekroczyło granicę z Rosją w celach turystycznych. Jak podali przedstawiciele władz lokalnych i regionalnych oraz przedsiębiorcy, wyjazdy do Kaliningradu są wyłącznie podróżami w celach służbowych, a turystyczne przekraczanie granicy z Rosją zdarza się sporadycznie, głównie wśród osób zainteresowanych Europą Wschodnią lub procesem przekraczania granic, co w opinii D. J. Timothy (2000) staje się głównym motywem wielu podróży w świecie znikających granic. Zdaniem D. J. Timothy oraz C. Tosun (2003) funkcje pełnione przez granice wywierają znaczący wpływ na doświadcze-

nia turystów. Procedury graniczne, różnice w krajobrazie, odmienny język oraz system polityczny nadają wyjazdom zagranicznym nadzwyczajny charakter (Timothy 2000).

Zdaniem niektórych uczestników wywiadów przekraczanie granicy z Rosją umożliwia wyjazd do „odmiennego świata”. Proces pozyskiwania wiz lub kart małego ruchu granicznego, a następnie kontrole graniczne stanowią dla niektórych nietypowe, a zarazem interesujące doświadczenie. Dla większości badanych procedury graniczne są jednak barierą zniechęcającą do wyjazdów do eksklawy. Dostępność krajów Unii Europejskiej spowodowała, że Polacy nie posiadają paszportów, a na wakacje wybierają popularne destynacje turystyczne.

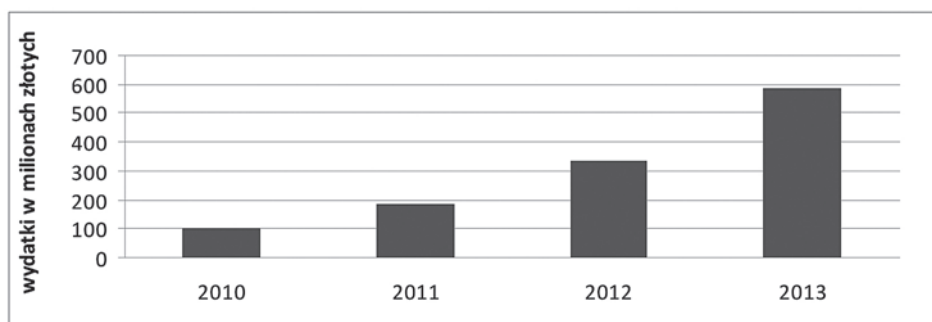
Biura podróży na terenie Warmii i Mazur oferują wycieczki turystyczne do Obwodu Kaliningradzkiego, jednak jak podaje pracownik jednego z biur, zainteresowanie jest niewielkie, a nawet znikome. Badania przeprowadzone przez R. Anisiewicz i T. Palmowskiego (2014) potwierdzają, że turystyka w Obwodzie Kaliningradzkim rozwija się wolniej niż w polskiej części pogranicza. Przeszarżały transport miejski oraz brak hoteli o średnim standardzie, a także rozpoznawalnych hoteli sieciowych utrudnia czerpanie zysków z turystyki (Wenerski 2014). Ponadto wyraźnie wyższe ceny niż w Polsce zniechęcają mieszkańców polskiej strefy przygranicznej do odwiedzin państwa sąsiadującego.

Obwód Kaliningradzki jest głównie odwiedzany przez turystów z Rosji kontynentalnej. W 2010 r. eksklawę odwiedziło zaledwie 53 turystów zagranicznych, głównie turystów niemieckich, którzy odwiedzają region w ramach turystyki sentymentalnej (Palmowski 2013). Jak podał przedstawiciel władz lokalnych, zdaniem mieszkańców polskiej strefy przygranicznej Kaliningrad jest miastem zaniedbanym, które nie może zaoferować polskim turystom odpowiedniego poziomu usług w relacji do cen za ich świadczenie. Różnice cenowe, które działają w tym sektorze na niekorzyść Rosji, są dodatkowo wzmacniane brakiem odpowiednich kampanii reklamowych, stron internetowych w języku polskim oraz informacji o atrakcjach turystycznych. Władze lokalne polskich gmin przygranicznych zwracają uwagę na znikomą wiedzę ich mieszkańców o kraju sąsiadującym, co wynika z niedostatecznej liczby atrakcji turystycznych, które mogłyby odwiedzić społeczności lokalne z obszaru objętego porozumieniem o ruchu bezwizowym. Brak rozwiniętej turystyki morskiej na Zalewie Wiślanym, utrudnia Rosjanom czerpanie korzyści z tego sektora.

Transgraniczna aktywność zakupowa mieszkańców Obwodu Kaliningradzkiego

Z kolei mieszkańcy Obwodu Kaliningradzkiego przekraczają granicę głównie w celach zakupowo-turystycznych. Dostęp do tańszych, lepszej jakości oraz bardziej zróżnicowanych produktów stanowi główny powód przyjazdów Rosjan do obszarów objętych porozumieniem. Z danych statystycznych Głównego Urzędu Statystycznego wynika, że w 2013 r. 59,1% Rosjan odwiedziło Polskę w celu

dokonania zakupów, a 16% przekroczyło granicę polsko-rosyjską w celach turystycznych. Ogółem w 2013 r. Rosjanie wydali w Polsce 583,9 mln zł, z czego najwięcej środków wydano w strefie małego ruchu granicznego. Od 2010 r. notowany jest stopniowy wzrost wydatków Rosjan w Polsce (Ryc. 2.). Od momentu wejścia w życie ruchu bezwizowego wzrost ten wyraźnie się intensyfikuje.

Ryc. 2. Wydatki Rosjan w Polsce w latach 2010–2013

Fig. 2. Russians' outgoings in Poland in the years 2010–2013

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Ruchu granicznego, 2011–2014

Source: Based on data from Border traffic and Movement of goods, 2011–2015THE

Czynnikiem przyciągającym klientów zza północno-wschodniej granicy jest również możliwość uzyskania zwrotu VAT. Pomimo spadku wartości rubla w wyniku kryzysu ekonomicznego w Rosji mieszkańcy eksklawy chętnie odwiedzają polską strefę przygraniczną, zachęceni zwrotem podatku, po którego odzyskaniu wartość zakupionych towarów w Polsce jest niższa niż w Rosji. Według danych statystycznych Polskiej Izby Celnej od 2012 r. znacząco wzrosła wartość rejestrowanych dokumentów TAX FREE, tym samym potwierdzając dużą wartość zakupów dokonywanych przez Rosjan w Polsce. Od 2010 roku o ponad 184 tysięcy wzrosła liczba rachunków TAX FREE. W 2014 r. zanotowano 13-krotny wzrost wartości zarejestrowanych dokumentów.

Rosjanie odwiedzający polską strefę przygraniczną dzielą się na turystów weekendowych, łączących zakupy z wypoczynkiem oraz gości jednodniowych, którzy przyjeżdżają wyłącznie, aby dokonać zakupów po stronie polskiej. Mieszkańcy Obwodu Kaliningradzkiego odwiedzający miasta przygraniczne to głównie przedstawiciele średniozamożnej klasy, zamieszkujący obszary w pobliżu granicy, którzy przekraczają ją w celu nabycia produktów spożywczych i chemicznych. Z kolei do większych miast w strefie MRG, oferujących większy asortyment produktów i usług przyjeżdżają przede wszystkim najzamożniejsi mieszkańcy miasta Kaliningrad.

Wprowadzenie małego ruchu granicznego okazało się dużym potencjałem dla rozwoju transgranicznej aktywności zakupowej w polskiej strefie przygranicz-

nej. W 2013 r. miasta zlokalizowane w bezpośrednim sąsiedztwie granicy zaczęły sprzedawać coraz więcej gruntów pod budowę kolejnych sklepów oraz punktów usługowych. Poza sklepami spożywczymi zaczęły powstawać obiekty sprzedające sprzęt RTV i AGD, co w opinii jednego z udzielających wywiadu było efektem rozwijania oferty dedykowanej klientom rosyjskim. Mieszkańcy polskiej strefy przygranicznej poprzez wzrost przenikalności granicy uzyskali możliwość szybkiego wzrostu dochodów zarówno z handlu, jak i turystyki.

Transgraniczna turystyka mieszkańców Obwodu Kaliningradzkiego w Trójmieście

Turystyka i rekreacja stanowią drugi po aktywności zakupowej powód przekroczeń przez mieszkańców Obwodu Kaliningradzkiego granicy polsko-rosyjskiej. Badanie marki Gdańsk na rynkach zagranicznych, przeprowadzane przez Biuro Prezydenta ds. Promocji miasta potwierdziło, że Gdańsk jest miastem cennym w Obwodzie Kaliningradzkim, a Rosjanie najwyżej spośród badanych turystów oceniają ofertę kulturalną⁴. Zdecydowana większość rosyjskich respondentów (88%) uznała, że Gdańsk posiada bogatą ofertę kulturalną. Z kolei zaledwie 38% Szwedów pozytywnie oceniło ten aspekt. Ponadto, 92% ankietowanych Rosjan wskazało na wysoką atrakcyjność turystyczną miasta.

Do najpopularniejszych rodzajów turystyki w obszarze metropolitalnym Gdańsk–Gdynia–Sopot należy turystyka: kulturowa, wydarzeń, medyczna, sportowa oraz krajoznawcza. Znaczącą popularnością cieszy się także rekreacja. Według dyrektora organizacji turystycznej, po wejściu w życie ruchu bezwizowego hotele w Trójmieście zanotowały 200% wzrost liczebności klientów rosyjskich.

Popularnością w Trójmieście cieszy się turystyka wydarzeń, która opiera się na uczestnictwie w ważniejszych koncertach o skali międzynarodowej oraz wizytach w Teatrze Muzycznym w Gdyni, Filharmonii Bałtyckiej na Ołowiance oraz imprezach organizowanych w dwóch halach widowiskowo-sportowych: Ergo Arena zlokalizowanej na styku dwóch miast: Gdańska i Sopotu oraz w hali widowiskowej w Gdyni. Zdaniem D. Getza (2008), wydarzenia stanowią ważny element motywujący do podróży i istotny czynnik rozwoju i promocji wielu destynacji turystycznych, co potwierdza A. Kowalczyk (2005), stwierdzając, że turyści odwiedzający miasta są coraz częściej zainteresowani rozrywką, sportem czy też udziałem w spektaklach teatralnych.

Jak podał przedstawiciel sektora turystycznego, w ramach turystyki sportowej zauważalne jest znaczące zainteresowanie sportami wodnymi oraz żużlem. Obserwowany jest również wzrost zainteresowania turystyką zdrowotną. W Trójmieście największą popularnością cieszy się medycyna estetyczna oraz stomatologia. Jak podaje M. Więckowski (2010), o rozwoju turystyki zdrowotnej na terenach przygranicznych decyduje przede wszystkim różnica cen, przy odpo-

⁴ W badaniu udział wzięli turyści z Wielkiej Brytanii, Niemiec, Hiszpanii, Szwecji, Rosji oraz Polski.

wiednim zachowaniu jakości produktów i usług. Zdaniem jednego z udzielających wywiadu na terenie Trójmiasta powstają gabinety medyczne z myślą o klientach zagranicznych. Funkcja uzdrowiskowa Sopotu także przyciąga turystów z Obwodu Kaliningradzkiego, którzy doceniają jakość usług zdrowotnych w mieście.

Lokalizacja wielu atrakcji turystycznych w województwie pomorskim przyczyniła się do odkrywania walorów przyrodniczych i antropogenicznych całego regionu. Jak podał jeden z udzielających wywiadu, Rosjanie coraz lepiej czują się w Polsce, dlatego chętnie poznają nowe miejsca. Turyści rosyjscy docierają do miejsc, których inni turyści zagraniczni nie odwiedzają.

Przed wprowadzeniem ruchu bezwizowego turyści rosyjscy nie stanowili tak znaczącego odsetka turystów zagranicznych w Trójmieście. Po wejściu w życie porozumienia stali się najliczniejszą grupą turystów zagranicznych po turystach niemieckich w Gdańsku. Polityka i tworzona przez nią sytuacja społeczno-ekonomiczna przyczyniły się do spadku liczby turystów rosyjskich. Wraz ze spadkiem wartości rubla możliwość spędzania weekendów po polskiej stronie granicy zmalała, a tym samym spadła liczba turystów z Obwodu Kaliningradzkiego. W 2014 r. turyści rosyjscy uplasowali się na trzecim miejscu razem ze Szwedami, po Niemcach i Anglikach. Z badań przeprowadzonych przez Urząd Miasta w Gdańsku wynika, że w I kwartale 2014 r. turyści rosyjscy stanowili 9,7% ogółu turystów zagranicznych. W II i III kwartale 2013 r. udział turystów pochodzących z Rosji był wyższy i wynosiło odpowiednio 14,7% oraz 12,5% turystów zagranicznych (Rosjanie w Gdańsku 2014).

PODSUMOWANIE

Wejście w życie umowy o małym ruchu granicznym zmieniło funkcjonowanie i postrzeganie granicy polsko-rosyjskiej, która nie stanowi już przeszkody w interakcjach sąsiedzkich. W opinii przedstawiciela organizacji pozarządowej największą korzyścią małego ruchu granicznego jest jego wpływ na mieszkańców pogranicza, co motywuje stwierdzeniem, że porozumienie zachęciło lokalne społeczności do działania (m.in. otwierania drobnych przedsiębiorstw), zbliżyło graniczące narody oraz przełamało u wielu mieszkańców polskiej strefy przygranicznej strach przed granicą i Obwodem Kaliningradzkim. Ponadto, ruch bezwizowy przyczynił się do zwiększenia zasięgu oddziaływania granicy i zachęcił mieszkańców terenów oddalonych od granicy do aktywności transgranicznych. Mieszkańcy polskiej strefy przygranicznej zauważyli zmianę funkcji granicy, a poprzez znaczną aktywność transgraniczną mieszkańców Obwodu Kaliningradzkiego i własną starają się zapobiegać dalszej peryferyzacji regionu.

Wejście w życie umowy o małym ruchu granicznym zmieniło styl życia mieszkańców Obwodu Kaliningradzkiego, którzy ponownie uzyskali łatwy dostęp do Europy. Zwiększenie przepuszczalności granicy zmniejszyło odległość

pomiędzy Polską a Obwodem Kaliningradzkim, a szerzej pomiędzy Unią Europejską a Rosją. Dla wielu mieszkańców eksklawy Trójmiasto stanowi swoisty odpowiednik dużych aglomeracji rosyjskich, który zapewnia dostęp do dóbr i usług niedostępnych na terenie Obwodu Kaliningradzkiego lub oferowanych w niższej jakości.

Włączenie Trójmiasta do strefy małego ruchu granicznego ukazało, jak ważny dla społeczności pogranicza jest łatwy dostęp do dużych ośrodków miejskich, których włączenie do stref bezwizowych wpływa na rozwój całego regionu granicznego, jak również gwałtowne ożywienie ruchu transgranicznego. Pogranicze polsko-rosyjskie funkcjonuje jak każdy typowy region graniczny na zasadzie komplementarności. W przypadku transformacji funkcji granicy i wzrostu jej przenikalności, korzystanie z lokalizacji w jej pobliżu staje się zasobem, a społeczności lokalne zaczynają żyć po dwóch stronach granicy. Korzyści czerpią nie tylko mieszkańcy, ale również regiony oraz przedsiębiorcy.

LITERATURA

- Anisiewicz R., Palmowski T., 2014. *Small border traffic and cross-border tourism between Poland and the Kaliningrad Oblast of the Russian Federation*. *Quaestiones Geographicae*, nr 33 (2), 79–85.
- Badania opinii publicznej dotyczące marki Gdańsk, 2014. Urząd Miasta w Gdańsku, Referat ds. Promocji, Gdańsk.
- Badanie obrotu towarów i usług na zewnętrznej granicy Unii Europejskiej na terenie Polski w I–IV kwartale 2013 roku, 2013. GUS, Warszawa–Rzeszów.
- Chojnicki Z., 1999. *Uwarunkowania rozwoju regionu nadgranicznego – koncepcje i założenia teoretyczne*, [w:] Z. Chojnicki (red.), *Podstawy metodologiczne i teoretyczne geografii*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań, 355–380.
- Ciok S., 1996. *Spójność sieci transportowej na obszarze przygranicza zachodniego*. *Prace Komisji Geografii Komunikacji PTG*, t. II, 232–235.
- Ciok S., 2000. *Pogranicza Zachodnie Polski w perspektywie integracji europejskiej*, *Studia Regionalne i Lokalne*, nr 1 (1), 91–104.
- Dudzińska K., Dyner A., 2013. *Mały ruch graniczny między obwodem kaliningradzkim a Polską – wyzwania, szanse i zagrożenia*, *Policy Paper*, nr 29 (77), 1–6.
- Getz D., 2008. *Event tourism: Definition, evolution, and research*. *Tourism Management*, nr 29, 403–428.
- Kowalczyk A., 2005. *Nowe formy turystyki miejskiej*. *Prace i Studia Geograficzne*, t. 35, 155–197.
- Krok K., 2006. *Współczesne spojrzenie na obszary przygraniczne*, [w:] G. Gorzelak, K. Krok (red.), *Nowe granice Unii Europejskiej – współpraca czy wykluczenie?* Scholar, Warszawa.
- Moraczewska A., 2008. *Transformacja funkcji granic Polski*, UMCS, Lublin.
- Palmowski T., 2013. *Kaliningrad – szansa czy zagrożenie dla Europy Bałtyckiej? Monografia społeczno – gospodarcza*, Wydawnictwo Bernardinum, Gdańsk – Pelplin.
- Polska Izba Celna, 2015. *Niepublikowane statystyki dokumentów TAX FREE*. Uzyskano dostęp 12.03.2015.
- Rosjanie w Gdańsku, 2014. Referat Badań i Analiz Urzędu Miasta Gdańsk, Gdańsk.
- Ruch graniczny oraz przepływ towarów i usług na zewnętrznej granicy Unii Europejskiej na terenie Polski w latach 2010–2013, 2011–2014: GUS, Warszawa–Rzeszów.

- Sohn C., 2014. *Modelling Cross-Border Integration: The Role of Borders as a Resource*. Geopolitics, nr 19 (3), 587–608.
- Studzińska D., Nowicka K., 2014. *Mały ruch przygraniczny z perspektywy władz lokalnych i mieszkańców. Przykład granicy polsko-rosyjskiej*. Prace i Studia Geograficzne, nr 54, 275–288.
- Timothy D. J., 2000. *Borderlands: An Unlikely Tourist Destination?* IBRU Boundary and Security Bulletin, 57–65.
- Timothy D. J., Tosun C., 2003. *Tourists' perceptions of the Canada – USA border as a barrier to tourism at the International Peace Garden*. Tourism Management, nr 24, 411–421.
- Wenerski Ł., 2014. *Mały ruch graniczny pisany cyrylicą*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa.
- Więckowski M., 2010. *Turystyka na obszarach przygranicznych Polski*. Prace Geograficzne, nr 224, IG PAN, Warszawa.

Akty prawne

Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Federacji Rosyjskiej o zasadach małego ruchu granicznego, podpisana w Moskwie dnia 14 grudnia 2011 r. (Dz.U. 2012 nr 0 poz. 814).

Strony internetowe

http://www.strazgraniczna.pl/wps/portal/tresc?WCM_GLOBAL_CONTEXT=pl/serwis-sg/polskie_formacje_graniczne/statystyki/, Statystyki Straży Granicznej. Ruchgraniczynagranicy-polsko-rosyjskiej, dostęp: 10.06.2015.

SUMMARY

Since 2004, the Polish-Russian border has been the EU external border. Until 2012 the border had been a line of separation, which restricted contacts between Kaliningrad Oblast and Poland. On 27th July, 2012 the agreement of local border traffic came into force and more and more Russians from Kaliningrad Oblast started visiting Polish border region as it is an attractive tourist destination. Additionally, more Poles have started crossing the border in order to buy cheaper petrol. In 2013 the number of people crossing the Polish-Russian border exceeded 6 million.

The local border traffic has changed the landscape of Polish-Russian border region and has had a strong impact on Polish–Kaliningrad relations. The purpose of this paper is on the one hand to present new border regime on the Polish-Russian border. On the other hand, to show the impact of the new role of border on cross-border activities and socio-economic development of Polish borderland. The analysis is based on author's own fieldwork conducted in Polish-Russian borderland in 2013–2014. The research has been done within the framework of the EUBORDERSCPARES project.